

Daiva SINKEVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas

**DVIKAMIENIŲ ASMENVARDŽIŲ TRUMPINIŲ KILMĖ IR SANDARA:
LIE. *dau(C)*-**

1. Domėtis pavardžių su dėmeniu *dau(C)*- kilme paskatino Vytauto Mažiulio pranešimas konferencijoje „Mikalojus Daukša ir jo laiko kultūros kontekstas“ (Mažiulis 1998, 154; 1999, 30). Pranešėjas prieštaraudamas vyraujančiai nuomonei (pagal ją *Daukšà* yra priesagos -š- vedinys iš *daũg*, plg. *daugsùs*; LPŽ I 472) teigia, kad lietuvių asmenvardis *Daũkšas* /*Daukšà* = *Daũgšas* /*Daugšà* yra priesaginis trumpinys dvikamienių asmenvardžių iš jų sando *daug-*, istoriškai sietino su prieveiksmiu lie. *daũg*. Po tokio pavardės *Daukšà* kilmės aiškinimo kyla noras panagrinėti ir kitas vienkamienes lietuvių pavardes su sandu *dau(C)*- ir įsitikinti, ar avd. *Daukšà* tikrai įmanoma sieti su dvikamieniais asmenvardžiais, turinčiais kalbamąjį sandą. Šio straipsnio tikslas – nustatyti: 1) kurie lietuvių pavardėse užfiksuoti vienkamieniai asmenvardžiai su sandu *dau(C)*- yra atsiradę iš dvikamienių; 2) kokie yra šių trumpinių pamatiniai asmenvardžiai; 3) kaip rutuliojosi vienkamienių asmenvardžių su sandu *dau(C)*- daryba ir kaip kito trumpinių su šiuo sandu sandara; 4) kiek plačiai tiriamos pavardės paplitusios Lietuvoje ir kokios jų sąsajos su kitais baltiškais tos pačios šaknies asmenvardžiais.

2.0. Lietuvių dvikamieniai ir vienkamieniai asmenvardžiai su sandu *dau(g)*- yra analizuoti ar minėti didesnėse lietuvių dvikamienių asmenvardžių studijose, straipsniuose ar užfiksuoti vardų registruose. Lietuvių dvikamieniai asmenvardžiai su šiuo sandu yra įtraukti į indoeuropiečių kalbų dvikamienių asmenvardžių studijas (pvz., Milewski 1969, 93).

2.1. Klasifikuojant lietuvių asmenvardžius sandą *dau(g)*- turintys vienkamieniai vardai dažniausiai yra pateikiami kartu su dvikamieniais. Kuznecovo (1896, 43), Leskieno (1909, 333–334), Salio (1983a, 271), Jurkėno (1966, 97–103) ir kitų tyrėjų darbuose lietuvių asmenvardžiai su *dau(g)*- skiriami į atskirą grupę. Jonikas (1973, 205), Maciejauskienė (1975; 1977; 1977a; 1983; 1987; 1991; 1999 ir kt.), Kiškienė (1985), Ramonienė (1987), Ragauskaitė (1999; 2000) ir kiti tyrėjai aprašydami istorinę lietuvių asmenvardžių raidą remiasi ir asmenvardžiais su šiuo sandu. Būga (1958, 234–235, 243, 248–249 ir kt.), Zinkevičius (1977, 133–134), Kuzavinis, Savukynas (1994, 116–123), LPŽ (I 465–466) autoriai bei kiti mokslininkai teikia asmenvardžių su sandu

dau(C)- struktūrinę-etimologinę analizę. Borowskai (Otrębski 1955, 242–250), Otrębskiui (1959, 213) ir kitiems lietuvių asmenvardžiai su sandu *dau(g)*- yra pagalbinė medžiaga darybiškai aiškinti lietuvių dvikamienių asmenvardžių kilmę. Šie vienkamieniai ir dvikamieniai vardai Skardžiaus (1996, 316, 438–442; 1998, 146–150, 502–509, 620–634), Jurkėno (1964, 59; 1971, 45) yra įtraukti į didesnius asmenvardžių tyrimus. Dėmesio asmenvardžiams su sandu *daug*- yra skirta Maciejauskienės (1997, 111–133) XVI a. vienkamienių lietuviškos kilmės vardų studijoje. Urbutis (1991, 28–29) irgi mini asmenvardžių su sandu *dau(C)*- iliustruodamas dvikamienių asmenvardžių trumpinimą (ši procesą jis vertina kaip įprastą ir dažną reiškinį)¹.

Dvikamienių asmenvardžių sandą *dau(g)*- Kuznecovas (1896, 43), Leskienas (1909, 333–334), Būga (1961, 259), Salys (1983a, 271), Jurkėnas (1966, 103), LPŽ (I 465–466) autoriai sieja surieveiksmiu *daūg*. Zinkevičius (1977, 133), Kuzavinis, Savukynas (1994, 116–123) plačiau aiškina sando *dau(g)*- kilmę: sandą *dau*- kildina iš *daug*-, kuri sieja su apeliatyvais *daūg*, *dáuginti*. Leskienas (1909, 334) teigia, kad variantas *dau*- yra atsiradęs iš *daug*- dėl asimiliacijos, o vėliau pradėjęs funkcionuoti kaip atskiras sandas.

2.2. Lietuvių vienkamieniai asmenvardžiai su sandu *daug*- mokslinėje literatūroje dažnai priskiriami įvairioms antroponimų grupėms. Taip atsitinka dėl nevienodų požiūrių vertinant trumpinius kaip atskirą onimų grupę. Trumpinius ir jų vedinius nuo kitų antroponimų grupių skiriantys Skardžius (1998, 624–625)², Zinkevičius (1977, 133–134)³, Salys (1983, 13)⁴ bei Kuzavinis, Savukynas (1994, 116–122)⁵ vienkamienius asmenvardžius su sandu *daug*- laiko trumpiniais ir jų priesagų vediniais⁶. Vanagas (1982, 16) senuosius lietuvių vardus skiria į dvikamienius ir vienkamienius (apie trumpinių kilmės vardus

¹ Čia taip pat minėtinas Urbučio (1978, 300t.) požiūris į trumpinių atsiradimą: žodžių trumpinimas yra ne kalbos, bet kalbėjimo reiškinys; trumpinių susidarymas nėra pavaldus darybos taisyklėms bei tipams.

² Skardžius, aprašydamas XVI a. lietuviškų asmenvardžių vartoseną, išskiria a) dvikamienių asmenvardžių, b) trumpinių vardų bei c) priesaginių asmenvardžių (čia priskiriami ir trumpiniai, ir pravardinės kilmės avd.) grupes.

³ Zinkevičius (1977, 227–242) grupuodamas lietuviškus XVII a. pradžios asmenvardžius pagal darybą skiria a) senovinius dvikamienius asmenvardžius, b) jų trumpinius, c) pravardes ir d) galūnių bei priesagų (ir trumpinių, ir pravardinės kilmės) vedinius.

⁴ Salys (1983, 12) teigia, kad senieji asmenvardžiai yra trejopos darybos: a) dvikamieniai ilgieji vardai, b) iš dvikamienių išriedėję trumpieji (maloniniai) vardai ir c) vėlesnio kilimo vienkamieniai vardai.

⁵ Kuzavinis, Savukynas (1994, 27–29) į atskiras grupes skiria a) dvikamienius vardus, b) dvikamienių vardų trumpinius, c) jų vedinius ir d) apeliatyvinius vardus.

⁶ Jonikas (1991, 558) taip pat skiria senuosius asmenvardžius į tris grupes: a) dvikamienius asmenvardžius, b) trumpinius asmenvardžius ir c) jų vedinius su įvairiomis priesagomis.

tik užsimena)⁷. Maciejauskienė (1983, 126) vienkamienius lietuvių kilmės vardus įskaitant ir asmenvardžius su sandu *daug-*, vienur vadina tautiniais asmenvardžiais ir teigia, kad daugelis yra pravardinės kilmės, arba teikia šiuos asmenvardžius kartu su pravardiniais (dar žr. Maciejauskienė 1991, 218, 220 ir kt.; 1997, 126); kitur kartu pateikia ir pravardinių, ir kitokios kilmės (įskaitant ir nelietuviškus) asmenvardžių (žr. Maciejauskienė 1977a, 121)⁸. Panašaus požiūrio į vienkamienius asmenvardžius laikosi ir Razmukaitė (1999, 166, 167 ir t. t.): oikonimus, atsiradusius iš trumpinių su sandu *daug-*, teikia kartu su vediniais iš apeliatyvinių asmenvardžių bei apeliatyviniais asmenų pavadinimais⁹. Diskusija, ar skirti atskirą trumpinių grupę, kilo senokai pasirodžius Zinkevičiaus (1977) monografijai apie Vilniaus asmenvardžius ir LPŽ: plg. Vanaگو (1979, 75–79) ir Zinkevičiaus (1988, 94–105; taip pat ir 1994, 217–220; 1994a, 129–130) svarstymus.

Nesutariant, ar skirti į atskirą grupę vardus, atsiradusius iš dvikamienių asmenvardžių trumpinių, kyla problema, iš ko kildinti avd. **Daugas* ir šio trumpinio priesagų vedinius. Maciejauskienė (1991, 247) teigia, kad vienkamieniai XVI a. asmenvardžiai (tarp jų ir *Daugus*) tik teoriškai galimi sieti su dvikamieniais asmenvardžiais, o vėliau (1997, 114) tikina, kad XVI a. asmenvardžiai (tarp jų ir *Daugis*) yra dvikamienių trumpiniai¹⁰. LPŽ (I 470) autoriai lietuvių avd. *Dáugis* (turbūt dėl kirčio?) kildina iš latvių asmenvardžio *Daugis*, nors latviai avd. *Dauge* sieja su lietuviųrieveksmiu *daūg* (Siliņš 1990, 96). Balsines ir priebalsines priesagas turintys avd. *Dáugulis*, *Daugūtis*, *Dauknys*¹¹, *Daukšà* laikomi pravardinės kilmės pavardėmis: LPŽ (I 471, 472) juos kildina iš apeliatyvo *daūg*. Taip savo darbuose teigia ir viena iš LPŽ autorių Maciejauskienė (1991, 232; 1997, 126)¹².

⁷ Rašydamas apie asmenvardines pavardes, atsiradusias iš ikikrikščioniškų lietuvių vardų, Vanaگاس (1982, 64) tik teigia, kad sunku nustatyti, iš ko atsirado vienkamienis vardas: ar iš seno ikikrikščioniško vardo, ar iš pravardės.

⁸ Lygindama asmenvardžių ir hidronimų klasifikacijas Maciejauskienė (2001, 170–175) trumpinius vertina kaip tam tikro vardų susidarymo būdo, o ne darybos rezultata. Mokslininkė taip pat teigia (1991, 248), kad XVI–XVII a. antroponimijoje dvikamienių asmenvardžių trumpiniai didesnio svorio neturėjo ir negalėjo padaryti įtakos bendram lietuvių pavardžių kilmės vaizdui. Todėl, pasak mokslininkės, ir yra netikslinga nurodyti dvikamienių avd. trumpinius kaip atskirą lietuvių pavardžių kilmės šaltinį.

⁹ Razmukaitė (1999, 160–196) priesaginių oikonimų pamatinius žodžius skirsto į a) lietuvių senuosius dvikamienius asmenvardžius, b) apeliatyvinius (pravardinius) asmenvardžius (tarp jų ir senuosius dvikamienių asmenvardžių trumpinius) bei apeliatyvinius asmenų pavadinimus, c) krikščioniškus asmenvardžius ir d) kitų kalbų nekrikščioniškus asmenvardžius.

¹⁰ Tokius asmenvardžius iš dvikamienių, kaip minėta, kildina Mažiulis (1998, 154), kaip ir kiti tyrėjai, kurie trumpinių kilmės vardus atskiria nuo kitų vardų grupių.

¹¹ Būgaitė (1958, 235) ši pavardė yra padaryta iš apeliatyvo *daūg* su priesaga *-n-*.

¹² Taip pat ir Ragauskaitė (2000, 99) avd. *Daukša* skiria prie pravardinės kilmės asmenvardžių.

2.3. Kartais pasitaiko atvejų, kai neaiški dvikamienio ir vienkamienio asmenvardžių, turinčių dėmenį *daug-*, riba. Nesutariama, kokių asmenvardžių – dvikamieniu ar vienkamieniu laikyti avd. *Dauginas* ir *Dauginis*. LPŽ (I 469) avd. *Dauginas* laiko dvikamieniu (*dau(g)- + gin-*), o avd. *Dauginis* – vienkamieniu, priesagos *-inis* vediniu iš *daūg*. Zinkevičiui (1977, 133), Kuzaviniui, Savukynui (1994, 118) *Dauginas* yra dvikamienis asmenvardis. Tuo tarpu avd. *Dauginis* Zinkevičius (1977, 133) interpretuoja kaip *Daugenio* variantą¹³.

3. Lietuvių dvikamieniai asmenvardžiai turi atitikmenų ir kitose baltų kalbose. Tačiau sandą *dau(g)-* turinčių dvikamienių asmenvardžių, kurie galėtų būti bendrabaltiški, nepavyko rasti¹⁴. Rytų baltų kalbas sieja šie dvikamieniai asmenvardžiai su sandu *dau(g)-*: lie. *Daūgalas* (plg. ir *Daugālis*, *Daugalys*) ir la. *Daugal* (Plāķis 1936, 109); lie. *Dāugēla* (plg. ir *Daugēla*, *Daugēlā*, *Daugēlas*), *Daugelā* (plg. ir *Daūgelas*, *Daugēlē*¹⁵, *Dāugelis*, *Daūgelis*, *Daugēlis*, *Daugialā*, *Daūgialas*) ir la. *Daugjalo* (LAG 536), *Doghelyn*, *Dowgelin* (Blese 1929, 80); lie. *Daūnara* (plg. ir *Daūnaris*), *Daūnora* (plg. ir *Daunorā*, *Daūnoras*, *Daunōras*, *Daunóras*, *Daūnoris*, *Daūnorius*) ir la. *Daunar* (Plāķis 1936, 130)¹⁶. Bendri dvikamieniai lietuvių ir prūsų asmenvardžiai su sandu *dau(g)-* yra šie: lie. *Dauginas* (plg. ir *Daūginas*, *Dauginis*) ir pr. *Daugin* 99, 40v (1364) KA. Nehmen (Trautman 1925, 23); lie. *Daūkantas* (taip pat plg. ir *Daukañtas*, *Daukañtis*, *Daūkontas*, *Daukoñtis*) ir pr. *Dawkant* 161.90 (1410/11) KA. Kersiten, *Dowkant* 163. 48v (1409) KA. Creuzburg¹⁸; lie. *Daūkintas* (plg. ir *Daukiñtis*) ir pr. *Daukinte* SRP.2, 573 (1372) aus der Umgebung von Insterburg, Preuße¹⁹.

Bendrais baltų trumpiniais laikytini asmenvardžiai su *daug-*: lie. *Dāugis*, la. *Dauge* (Plāķis 1936, 178; Siliņš 1990, 96), *Douge* (Blese 1929, 104), *Dou-*

¹³ Čia laikomasi nuomonės, kad avd. *Dau-ginas* (*Dau-ginis*) yra dvikamienis, kadangi dvikamienių asmenvardžių antrųjų sandų *gin-/gint-* variavimas yra analogiškas reiškinys sandų *min-/mint-*, *tar-/tart-* variavimui.

¹⁴ Lie. *Daūkantas*, pr. *Dawkant* (daugiau dėl šių asmenvardžių žr. toliau) ir la. *Daukant* (Plāķis 1936, 19) negali būti laikomi senais bendrabaltiškais asmenvardžiais, nes la. *Daukant* galbūt yra skolinys iš lietuvių kalbos.

¹⁵ Išsamesnių paaiškinimų reikalauja LPŽ I 468 teiginys, kad avd. *Daugēlē* yra perdirbinys iš sudurtinės lie. pavardės *Daugelā*, *Daūgelas*. Ši pavardė gali būti interpretuojama ir kaip priesaginė.

¹⁶ Taip pat iš akių neišleistinas su lietuvių avd. *Daūmantas* (plg. ir *Daūmontas*) sietinas latvių avd. *Daumants* (plg. jo variantus *Daumunds*, *Dolmants* (Siliņš 1990, 96). Beje, asmenvardį *Dolmants* Balode (2001, 10) laiko *Daūmanto* variantu, o Siliņš (1990, 100) šį asmenvardį sieja su lie. *Domantas*.

¹⁷ Prūsų kalbos pavyzdžiai teikiami iš Trautmano (1925, 23) veikalo su visais autoriaus trumpiniais.

¹⁸ Žr. dar 14 išnašą.

¹⁹ Pats Trautmanas (1925, 135) dvikamieniais asmenvardžiais laiko avd. *Daw-kant*, *Daukinte*, o avd. *Daugin* – atsiradusiu iš trumpinio.

gen (Blese 1929, 173), pr. *Daugis* 105, 144 (1344) Wo., turintys priesagų vedinių lie. *Daūg-ulis*, *Daug-ūtis*, la. *Daug-el* (Plāķis 1936, 10), *Daug-er* (Plāķis 1936, 110), *Daug-ul* (Plāķis 1936, 237, 248, 250), *Dowg-ull* (Blese 1929, 173)²⁰, *Daug-ur* (Plāķis 1936, 102), *Daug-owiz* (Blese 1929, 372)²¹, pr. *Daug-il* 105, 111v Geb. Gerdauen, *Dawg-il* 162, 51 (1407) KA. Pr. Eylau, *Dawg-ill* 161, 20v (1395) KA. Morainen. Vienkamienių asmenvardžių su *daun-* taip pat yra trijose baltų kalbose: lie. *Daunas* (plg. *Daunià*, *Daūnis*, *Daunỹs*, *Daūnius*), la. *Daunis* (Siliņš 1990, 96), bei plg. priesagų vedinius lie. *Daun-ickas*, pr. *Dawn-otthe* 5a, 57 Schalwe.

Rytų baltų kalbose yra trumpinių su *daum-*: lie. *Daūmė*²², la. *Daums* (Plāķis 1936, 81). Prūsų ir lietuvių bendri trumpiniai yra su *dauk-*: lie. *Dáuka* (plg. ir *Daūk-as*, *Daūkus*), pr. *Dawke* 161.90 (1410/11) KA. Kersiten, turintys priesagų vedinių lie. *Dauk-áitis*, *Daūk-ilas*, *Dauk-n-à*, *Daūk-n-is*, *Dauk-n-ỹs*, *Dauk-š-à*, *Daukš-àitis*, *Daūk-š-as*, *Daukš-ėvičius*, *Daūk-š-is*, *Dauk-š-ỹs*, *Daukš-t-a*, pr. *Dawk-oth* XXVI, 26 (1419) KA. Creuzburg. Latvių ir prūsų kalbose yra vienkamienių asmenvardžių su *daud-*, plg. priesagų vedinius la. avd. *Daud-ait*²³ (Plāķis 1936, 116) ir pr. avd. *Dawd-anne* 107, 67 Sa., *Daud-oth* 111, 61v Sa., kurie taip pat gali būti trumpinių kilmės, plg. lietuvių dvikamienius asmenvardžius **Dau-dar-as* (plg. pvd. *Dau-dar-āvičius*), *Dau-dert-as*²⁴, la. avd. *Daudrit* (Plāķis 1936, 261) < **Dau-dar-it* ar **Dau-der-it*²⁵. La. avd. *Daube* (Plāķis 1936, 153) taip pat galimas laikyti trumpiniu, plg. lie. avd. *Daū-baras*, siejant ne vien tik su apeliatyvu lie. *daubà*, la. *dauba* ir pan.

Iš pateiktų baltų asmenvardžių matyti, kad daugiausia dvikamienių asmenvardžių ir jų trumpinių yra lietuvių kalboje. Latvių avd. *Daumants*, *Daukant* fonetinė struktūra rodo, kad šie asmenvardžiai yra lietuvių kalbos skoliniai. Bendrabaltiškais

²⁰ Balode (2001, 19) mano, kad latvių asmenvardžiai su priesaga *-ul-* kartais gali būti ir lituanizmai. Tačiau Staltnane (1981, 59) teigia, kad pavardės, turinčios formantą *-ul-*, Latvijoje yra vidutinio dažnumo. Apeliatyvų daryboje formantas *-ul-* yra neproduktyvus ir dažniausiai vediniai su šia priesaga turi neigiamą emocinį atspalvį.

²¹ Taip pat plg. la. avd. *Daudzis* (Siliņš 1990, 95), kuris gali būti atsiradęs iš dvikamienio asmenvardžio su *daug-* trumpinio.

²² Lie. pvd. *Daūmė* Vb taip pat galima laikyti trumpinių kilmės, kadangi panevėžiškių teritorijoje užfiksuoti dvikamieniai avd. *Daūmantas* Krkn, Pn, *Dáuamenis* Brž, *Dauminas* Pn, *Daūmontas* Vad. LPŽ (I 473) autoriai lie. pvd. *Daūmė* kildina iš vok. *Daume*, *Daum*, nors iš vokiečių kalbos skolintose formose būtų lauktinas akūtas.

²³ Problema, ar lietuvių asmenvardžiai su *daud-* laikytini trumpiniais. Kadangi vienkamienių asmenvardžių paplitimas nesutampa su dvikamienių pavardžių *Dau-dar-āvičius*, *Daū-deris* ir kt. paplitimu, jie trumpiniais nelaikomi.

²⁴ Plg. ir kitas LPŽ (I 467) autorių su dvikamieniais asmenvardžiais siejamas lietuvių pavardės *Daū-der-is*, *Dau-der-ỹs*, *Dau-dor-āvičius*. Salys (1983, 271) dar nurodo dvikamienį asmenvardį *Daū-dard-as*.

²⁵ Gal šis latvių asmenvardis *Daudrit* yra skolintas ir germanizuotas?

galima laikyti trumpinius ir jų priesagų vedinius, turinčius sandus **daug-* ir **daun-*. Šie trumpiniai patvirtina visus baltus turėjus dvikamienius asmenvardžius su kalbamaisiais sandais. Remiantis lietuvių kalbos medžiaga kai kuriuos latvių asmenvardžius (plg. *Daube*, *Dauns*) galima interpretuoti kaip atsiradusius iš dvikamienių asmenvardžių su sandu *dau-*, plg. lie. *Daũ-baras*, *Daũ-noras*, kur *dau-*, matyt, atsirado pagal perintegruotų asmenvardžių pavyzdžius, plg. avd. *Dau-gēla*, *Dau-kintis* ir kt. (žr. toliau).

4.1. Šiame straipsnyje laikomasi nuomonės, kad pavardės su dėmeniu *dau(C)-* yra trumpinių kilmės, atsiradusios iš šį sandą turinčių dvikamienių asmenvardžių. Nustatant lietuvių vienkamienių pavardžių (*daug-*, *dauj-*, *dauk-*, *dauk-n-*, *dauk-š-*, *dauk-š-t-*, *daun-*, *daus-*, *dauč(t+š)-* tipo) dvikamienius giminaičius – asmenvardžius su dėmeniu *dau(C)-*, remiamasi tų vienkamienių pavardžių sinchronine struktūra ir tikslu jų ir jų dvikamienių giminaičių su dėmeniu *dau(C)-* lokalizacijos sutapimu. Vienkamienės pavardės su *dau(C)-* atsirado iš tokios struktūros dvikamienių asmenvardžių²⁶:

1) iš pirmojo asmenvardžio sando ir dalies antrojo: *daug-* < *dau(g)-gVRT-* (plg. *Daugintas* Kn, *Daūgirdas* Šlu ir kt.), *dau(g)-gVR-* (plg. *Daugėla* Drsk, *Dauginis* Kn ir kt.); *dauj-* < *dau-jVT-* (plg. *Dájotas* Šl); *dauk-* < *dau(g)-kVRT-* (plg. *Daūkantas* Šll, *Daukiñtis* Krž ir kt.); *dauk-n-* < *dau(g)-kVRT-* (plg. *Daūkantas* Šlv); *dauk-š-* < *dau(g)-kVRT-* (plg. *Daukeñtis* Grz, *Daukiñtis* Yl ir kt.), *dau(g)-gVR-*²⁷ (plg. *Daugėla* Žg, *Daugelà* Kdn ir kt.), *dau(g)-gVRT-* (plg. *Daugiñtis* Pln, *Daugiřtas* Kv ir kt.); *dauk-š-t-* < *dau(g)-gVRT-* (plg. *Daūgirdas* Rs); *daun-* < *dau-nVR-* (plg. *Daunōras* Kn); *dauč(t+š)-* < *dau(g)-tVRT-* (plg. *Daūtartas* Vlkj);

2) iš pirmojo asmenvardžio sando: *daug-* < *daug-RVR-* (plg. *Daugvilà* Kn); *daug-RVRT-* (plg. *Daugmandis* Kn); *dauk-š-* < *dauk-STVRT-* (plg. *Daūkskurdas* Krtn), *daug-RVR-* (plg. *Daugvilà* Kn, *Daugnóra* Dr ir kt.), *daug-RVVT-* (plg. *Daugmaūdis* Žg), *daug-RVRT-* (plg. *Daugmandis* Kn); *daus-* < *dau-sTVRT-* (plg. *Daūskartas* Klp, *Daūskurtas* Šll ir kt.);

3) iš antrojo asmenvardžio sando: *daug-* < *RVR-daug-* (plg. *Rindaugas* Brž); *dauk-* < *RV-dauk-* (plg. (?) *Nadaukis* Pkr), *dauk-š-* < *TV-daug-* (plg. *Badáuga* Varn), *RV-daug-* (plg. *Jódauga* Al ir kt.), *TV-dauk-* (plg. *Badaūkis* Akm), *RVR-daug-* (plg. *Rindaugas* Brž), *RVV-daug-* (plg. *Vaįdaugas* Pln).

Iš pateiktų pamatinių asmenvardžių matyti, kad daugiausia variacijų turi vienkamieniai asmenvardžiai su *daug(C)-*, *dauk(C)-*. Invariantiški yra *dauj-*, *daun-*, *daus-* tipo vienkamieniai vardai. *Dauj-*, *daun-* tipo vardų invariantiškumą galima

²⁶ Čia neįtraukti suslavinti dvikamienių asmenvardžių variantai.

²⁷ *Daukšà* tipo trumpiniai galėjo atsirasti ir iš *Dau(g)-gVR-* ar kt. dvikamienių asmenvardžių su skardžiuoju priebalsiu g, kuris galėjo suduslėti prieš duslųjį š.

vertinti dvejopai. 1. Invariantiški trumpiniai rodo kitą jų pamatinių dvikamienių asmenvardžių chronologinį sluoksnį: pamatinių dvikamienių asmenvardžių pirmasis dėmuo galėjo atsirasti ne iš apeliatyvo *daūg*, bet iš perintegruoto sando *dau-*, kildintino iš kitų dvikamienių asmenvardžių (pvz., avd. *Daū[g]-girdas* → *Daū-girdas*, *Daū[g]-kantas* → *Daū-kantas*), kaip teigia ir Leskienas (1909, 334). Ši teiginį galėtų patvirtinti ir dvikamienių asmenvardžių struktūra: *Daujotas*, *Daū-noras*, kur skardžiojo *g* išnykimas nepaaiškinamas asimiliacija. Iš tokių dvikamienių asmenvardžių atsirado baltų trumpiniai su *daub-*, *daud-*, *dauj-*, *daum-*, *daun-*²⁸. 2. Kitaip manant, nereikėtų skirti dviejų dvikamienių asmenvardžių sluoksnių, bet išvelgti šių asmenvardžių, kurių pirmasis sandas *dau-* kildintinas iš apeliatyvo *daūg*, struktūros paprastėjimą, priebalsio išmetimą.

4.2. Vienkamine trumpinio tipo pavarde laikomas asmenvardis, turintis vieną pamatinio dvikamienio asmenvardžio sandą arba pirmąjį dvikamienio asmenvardžio sandą ir antrojo sando pradžios priebalsį. Struktūriškai vienkamienės pavardės skirstomos į: a) nepriesagines²⁹ pavardes: *Daugis* Pn (la.), Brž 4, *Daujus* Šl, *Daunas* Kn, *Daunià* Švnčl, *Daūnis* Kn, Pn, *Daunys* Jnš, Kn, Mšk, Trgn 3, Šl 11, Žg 5, *Daūnius* Klpl, *Dausas* Klpl; b) priebalsinių priesagų vedinius: *Dauk-nà* Kn 2, Šlv 2, *Daūk-nis* Kn, *Dauk-nys* Kn 2, Šl 15, *Dauk-ša* Bsg 3, Dt, Kn 32, Krkn 2, Kš, Pb, Tršk, Vlklj 2, Žsl, Žž, *Dauk-šà* Gdž 3, Grnk 16, Kn, Klm, Klvr, Kr, Krk 2, Krž, Mrk, Pln 2, Pšš 2, Rgv 2, Rt 4, Skdv 7, Slnt, Šd 14, Šk 2, Šll 3, Šv 2, Tl 2, *Dauk-ša* Kdn, Kv 6, Mrj, Pn 2, Rd 3, Trg, V 2, Žl, *Daūk-šas* Akm 2, Als, Dr 11, Grz 2, Yl 5, Kdn, Klpl 4, Krtn 3, Krš 7, Lg 6, Lkv 3, Ms 6, Mšk 5, Nv, Pln 8, Plng 2, Plt 2, Pn, Sd, Slnt 5, Stč 3, Šl 34, Šln 2, Šlu 2, Tl 3, Trg 4, Trš 6, Tv 11, Varn 11, Vg 3, Vks 9, Žg 2, Žr 2, *Daūk-šis* Pn 5, Sml 3, *Dauk-šys* Al 5, Brt 2, Brž, Drsk 5, Gdž 2, Grl, Grnk 5, Klvr, Klpl, Ldvn, Mrj 2, Mrk 4, Nmž 4, Pb, Pkn, Pn, Pns 3, Šlu 6, Vn 2, Vvr 2, *Dauk-š-ta* Rs³⁰; c) balsinių priesagų vedinius: *Daug-ulis* Kn 3, Šl, Akm, *Dauk-ūtis* Krž 2, Pkr, *Daūs-inas* Rs, Kv 2, Šll, Tt, *Daus-ynas*³¹ End 7, *Daūk-*

²⁸ Lietuvių kalboje nėra trumpinių su dėmenimis *daub-*, *daud-*, *daum-*. Kiti tokio tipo trumpiniai yra ne tik invariantiški, bet ir reti, išskyrus trumpinį *Daunys*.

²⁹ Atsisakyta termino *galūnių vediniai*, kadangi kalbant apie pavardžių darybą vargu ar įmanoma skirti tokius vedinius (plačiau žr. Maciejauskienė 2001, 182–186).

³⁰ Taip pat plg. ir šio tipo pvd. *Daukšėvičius* Alv 4, Eiš, Klvr, Krš, Krtv, Šl 5, Trak 4, V 2, Žsl 5, *Daučiūnas* Kn 2, *Daučiūnas* Krkn 2, Šl, *Daučánskas* Bb 4, Vlklj 5, išplėstas balsinėmis priesagomis.

³¹ LPŽ (I 474) pvd. *Daūsinas*, *Dausynas* sieja su pvd. *Dáusa*, *Dausa*, kurios kildinamos iš lie. *dausà* 'kvėpavimas, dūsavimas; vėpla, žiopla, daukla', taip pat plg. *daūsos* 'oras, padangė; šiltieji kraštai; rojus'. Čia manytina, kad šios pavardės kilo iš trumpinio, atsiradusio iš dvikamienių avd. *Daū-skardas*, *Dau-skartas* ir jų variantų. Apeliatyvas *daūsena* 'išsižiojėlis, dausa' gal ir galėjo būti paskata atsirasti priesaginiams asmenvardžiams, kildinamiems iš dvikamienių asmenvardžių, nors apeliatyvo paplitimas (LKŽ nurodo Vlkv, Ss, Gž) nesutampa su pvd. *Dausinas*, *Dausynas* paplitimu. Plg. ir avd. su priesaga *-ina(s)*: *Duž-inas*, *Serb-inas*, *Sud-inas* (Zinkevičius 1977, 239).

ilas³² Šll 3, *Daug-ėvičius* Drsk 7, *Daun-ėckas* Rd, *Daun-ėckis* Sml, *Daun-ickas* Krkn, Šd.

Vertinant šiuos vienkamienius asmenvardžius chronologiškai matyti, kad nepriesaginių trumpinių ir deminutyvinių vedinių atsiradimo laiko neįmanoma nustatyti. Kai kurie asmenvardžiai deminutyvines priesagas galėjo įgyti ar jų netekti užrašant asmenį dokumentuose³³. Asmenvardžių balsinių priesagų autentiškumą galima nustatyti tik ištyrus istoriniuose šaltiniuose užrašytą konkrečią šeimos pavardės istoriją.

Kokie buvo asmenvardžių³⁴ tarpusavio (taip pat ir su apeliatyvais) ryšiai iki pradedant įvardyti žmogų iš pradžių dviem, vėliau keliais asmenvardžiais, galima tik spėti. Matyt, dalis iš dvikamienių asmenvardžių kilusių vardų – trumpinių – prarado ryšį su pamatiniais žodžiais ir pradėjo funkcionuoti kaip savarankiški asmenvardžiai, t.y. trumpiniais buvo vadinami ne tik dvikamienių vardų turėtojai (kai norėta ilgus asmenvardžius sutrumpinti ar išreikšti papildomas emocijas), bet trumpinio kilmės asmenvardis³⁵ tapo pagrindiniu žmogaus vardu. Tam turėjo įtakos ir trumpinių struktūriniai panašumai su apeliatyvais – pravardėmis [plg. avd. *Daugis* ir pravardes *Bálčis* (Butkus 1995, 156), *Bálnis* (Butkus 1995, 157), *Kálvis* (Butkus 1995, 247); avd. *Daug-ùlis* ir pravardes *Bamb-ùlis* (Butkus 1995, 160), *Béd-ùlis* (Butkus 1995, 166), *Ger-ùlis* (Butkus 1995, 219)]. Trumpiniai pritapo prie pravardinių asmenvardžių sistemos ne vien tik dėl struktūros, bet ir dėl trumpinių šaknyse galimos išvelgti apeliatyvinės reikšmės (paveldėtos iš dvikamienių asmenvardžių).

Iš dvikamienių asmenvardžių buvo daroma ir kitokios sandaros trumpinių (plg. su priesaga -š- *Gėčas*³⁶ (ir *Gečys*, *Gėčius*), *Rimša* (ir *Rimšas*) ir kt.): pirmas postūmis šio tipo trumpiniams rasti galėjo būti kalbos sistemoje funkcionuojantys

³² Pavardė galima interpretuoti ir kaip dvikamienė (plg. avd. *Daū-kilas*), tačiau čia laikoma priesagine todėl, kad apeliatyvai su priesaga -ilas yra paplitę ir varniškių, ir raseiniškių teritorijoje (plg. *Ambrazas* 1993, 123, 193), o dvikamienių asmenvardžių tipo su antruoju dėmeniu *kil-* iš viso nepasitaikė. Teigti, kad avd. *Daūkilas* yra priesagos vedinys, kategoriškai vis dėlto negalima, kadangi varniškių teritorijoje yra dvikamienis avd. *Kilmantas* Kv, sandą *kil-* fiksuojantis žemaičių teritorijoje.

³³ Taip pat neatmestina nuomonė, kad trumpinių kilmės pavardės – priesaginiai ir nepriesaginiai asmenvardžiai – priesagas, ypač deminutyvines, galėjo būti gavusios iš ankstesnių laikų, kai egzistavo vienvardė sistema. Ir dar plg. *Maciejauskienės* (1994, 195–206) tyrimus apie asmenvardžių lyčių varijavimą.

³⁴ Čia turima omenyje dvikamieniai asmenvardžiai, jų trumpiniai ir pravardinės (apeliatyvinės) kilmės vardai.

³⁵ Nors toliau tekste šie asmenvardžiai patogumo dėlei ir vadinami trumpiniais, bet nepamirštama, kad jie atsiradę ne iš dvikamienių asmenvardžių tiesiogiai, bet per tarpinę grandį – iš dvikamienių avd. padarytus papildomus, su emociju atspalviu, dvikamienio vardo turėtojui nusakyti skirtus vardus.

³⁶ Pavardės teikiamos iš LPŽ.

tokie apeliatyvai kaip *dérgna* ‘nenaudėlis, dergėtuvė, derkla’³⁷, *rukna* ‘susiraukėlis, pikčiurna, rukšna’, *susna* ‘suskis’³⁸ (plg. avd. *Dauknà*); *virpša* ‘kas virpa, dreba’³⁹ (plg. avd. *Dáukša*), *kluikšas* ‘paikšas, kvaiša’, *vařgšas* ‘vargstantis, skurstantis žmogus, varguolis, neturtėlis’⁴⁰ (plg. avd. *Daũkšas*); *kėkšis* ‘netikęs, netvirtas žmogus’, *paikšis* ‘paikas žmogus, kvaiša’ (plg. avd. *Daũkšis*) ir kt. Iš tokių, dažniausiai menkinamai charakterizuojančių asmenį, apeliatyvų (šiuo atveju su priebalsinėmis priesagomis *-n-*, *-š-*) atsiradusios pravardės vėliau tapo pavardėmis – plg. pavardes *Drìgnas* (ir *Drìgnis*, *Drìgnius*), *Mikna* (ir *Miknys*, *Miknius*), *Susnys*, *Tiknius* (ir *Tiknis*, *Tiknys*)⁴¹; *Dařkšas*, *Jukšà*, *Rapšys*, *Rėpšas* (ir *Repšys*, *Rėpšus*), *Rukšà* (ir *Rukšià*, *Rùkšis*, *Rukšys*), *Rùmša* (ir *Ruñšas*, *Rumšys*), *Virpša* (ir *Virpšas*) ir kt. Tokio tipo pravardinės kilmės asmenvardžiai padėjo įsitvirtinti kalbos sistemoje ir trumpinių kilmės asmenvardžiams, turintiems minėtas priesagas. Trumpiniai su priebalsinėmis priesagomis galėjo atsirasti ir tiesiogiai trumpinant dvikamienius asmenvardžius⁴²: prie vieno dvikamienio asmenvardžio sando arba pirmojo dvikamienio asmenvardžio sando ir jo antrojo sando pradžios priebalsio pridėdant priesagą, kuri trumpam vardui suteikė papildomos konotacijos.

Ši teiginį gali patvirtinti vienkamieniai asmenvardžiai su šaknimi *dau(C)-*. Yra atvejų, kai toje pačioje vietovėje egzistuoja keli tos pačios šaknies trumpinių variantai su priebalsinėmis priesagomis ar be jų: 1. sutampa nepriesaginių ir priebalsines priesagas turinčių pavardžių vietovė: *Dáugis* ir *Dauk-š-ys* Brž, *Dáugis* ir *Dauk-š-a*, *Daũk-š-as*, *Daũk-š-is*, *Dauk-š-ys* Pn; 2. sutampa balsines ir priebalsines priesagas turinčių pavardžių vietovė: *Daug-ulis* ir *Dáuk-š-a*, *Dauk-š-à* Kn,

³⁷ Apeliatyvai nurodomi iš LKŽ.

³⁸ A m b r a z a s (1993, 124t.) pateikia daugiau tokio tipo priesagos *-n-* apeliatyvinių vedinių ir teigia, kad jie turi menkinamąją reikšmę.

³⁹ Daugiau apie tokio tipo priesagos *-š-* apeliatyvinius vedinius yra rašęs A m b r a z a s (1993, 165–166; 2000, 99–100, 189). LKG (I 330–331, 358) teigia, kad priesagos *-š-* vediniai dažniausiai menkinamai žymi asmenis.

⁴⁰ Įdomu pastebėti, kad priesagos *-š-* vediniai *vařgšas* ir *niėkšas* įtraukti į 18776 žodžių abėcėlinį sąrašą LKDŽ (dažnumas 10 ir 3).

⁴¹ LPŽ (II 1043) autoriai teigia, kad pavardės *Tiknius* (ir kt.) kilmė nėra visai aiški, tačiau žodyne net neužsimenama apie pavardės sąsajas su apeliatyvais *tiknius* ar *týknius* ‘kas iš kitų vis tykoja, šykštuolis, gobšuolis’ ir po santrumpos *plg.* žodyne teikiamos kontekstinės baltarusių *Тыхно*: *Тыхон*, lenkų *Tychno* pavardės.

⁴² Plg. dabartinės šnekamosios lietuvių kalbos pavyzdžius, kaip trumpinami a) vardai: *Birutė* → *Birka*, *Birkė*, *Danutė* → *Danka*, *Dankė*, *Erdvilas* → *Erdka*, *Nomeda* → *Nomkė*, *Rimtautas* → *Rimkas*, *Rimka*, *Rimvydas* → *Rimka*, *Rimkė*, *Rolandas* → *Rolka*, *Rolkas*, *Rolkė*, *Rolkis*, *Tautrimas* → *Tautkė*, *Tautkus*; *Ligita* → *Ligšė*, *Raimondas* → *Raimšė*, *Ramšė*, *Ramūnas* → *Ramšė*, *Rimantas* → *Rimša*, *Robertas* → *Robšė* ir kt. (visi šie pavyzdžiai surinkti 2002 m. rudenį apklausus 125 Vilniaus universiteto Chemijos ir Matematikos fakultetų 1–2 kursų studentus); b) pavardės: *Bureika* → *Burka* (B u t k u s 1995, 184), *Čepauskienė* → *Čepkė* (B u t k u s 1995, 184) ir kt.

Daug-ulis ir *Daūk-š-as* Akm, *Dauk-ilas* ir *Dauk-š-à* Šll, *Daug-ėvičius* ir *Dauk-š-ys* Drsk, *Daug-ulis* ir *Dauk-š-ėvičius*, *Daūk-š-as* Šl. Šie sugretinimai kaip tik ir rodo trumpinių kilmės pavardžių variantiškumą, ir dėl to galima išvelgti priebalsines priesagas turinčių asmenvardžių papildomą reikšmės atspalvį. Trumpiniai su priebalsinėmis priesagomis vartoti ne tik norint įvardyti asmenį trumpesniu, patogesniu vardu, bet ir suteikiant naujam vardui papildomą (dažniausiai menkinamąjį)⁴³ reikšmės atspalvį: plg. *čiupà* – *čiupnà*⁴⁴, *darka* – *darknà*, *kvākis* – *kvaknà*, *bóba* – *bōbšė*, *kumėlė* – *kumėšė*, *mergà* – *meṛgšė* ir kt.⁴⁵

Iš pateiktų asmenvardžių pavyzdžių matyti, kad esama dviejų trumpinių tipų – be priebalsinių priesagų (*Dáugis*, *Daujus*, *Dáuka*, *Daunas*, *Dausas* ir kt.) ir su priebalsinėmis priesagomis (*Dauk-n-à*, *Dauk-š-a*, *Dauk-š-t-a* ir kt.). Atsirasti trumpiniams, turintiems priebalsinių priesagų, įtakos turėjo kalboje funkcionuojantys to paties darybinio tipo apeliatyvai.

4.3. Dvikamieniuose asmenvardžiuose skardusis -g- (*daug-* yra pirmasis sandas) daugeliu atvejų buvo asimiliuotas ir sandūros priebalsio kokybė priklausė nuo antrojo sando pradžios priebalsio. Iš anksčiau pateiktų pamatinių asmenvardžių matyti, kad dėl skardžiojo priebalsio g duslėjimo iškyla kai kurių trumpinių (*daukš-* tipo) pamatinio žodžio problema: *Dáuška* Kn 32, *Daukšà* Kn, Krž, Pln 2, Rt 4, Slnt, Šd 14, Šk 2, Šll 3, Tl 2, *Dauška* Kv 6, Mrj, V 2, *Daūkšas* Akm 2, Als, Dr 11, Grz 2, Yl 5, Klp 4, Krš 7, Krtn 3, Ms 6, Pln 8, Plt 2, Sd, Slnt 5, Stč 3, Šl 34, Šlu 2, Trš 6, Varn 11, Tl 3, Vks 9, Žg 2, Žr 2, *Daukšėvičius* Alv 4, Krš, Šl 5, V 2, *Daukšys* Klp, Mrj 2, Šlu 6, Vvr 2. Yra neaišku, iš kurių dvikamienių asmenvardžių šie trumpiniai atsirado – ar iš *Dauk-/Dau-k-* tipo asmenvardžių ar suduslėjus *Daug-/Dau-g-* tipo asmenvardžiams, kadangi toje vietovėje kur yra minėti vienkamieniai asmenvardžiai, užfiksuoti pamatiniai žodžiai – abiejų tipų dvikamieniai asmenvardžiai, pvz., *Daūkšas* Šlu 2: plg. 1. *Daūkantas* Šlu; 2. *Daūgilas* Šlu, *Daūgirdas* Šlu, *Daugėla* Šlu; *Daukšà* Rt 4: plg. 1. *Daukiñtis* Rt; 2. *Daugiñtis* Rt, **Daugėla* (plg. *Daugėlāliai* k. Rietavo par.; Buga 1958, 249). Todėl galima tik teigti, kad trumpiniai su *daukš-* atsirado iš asmenvardžių, kuriuos sieja bendras požymis – sandas *daug-*, tam tikrose pozicijose dvikamieniuose asmenvardžiuose išlikęs (*daugR-* ir *daug-g-* → *daug-*) ar asimiliuotas (*daug-k-* → *dauk-*).

5.1. Išnagrinėjus vienkamienių priesaginių ir nepriesaginių pavardžių su sandais *daug-*, *dauj-*, *dauk-*, *daun-*, *davs-*, *daut-* arealus galima teigti, kad šiuos

⁴³ Dėl priesagų -n- ir -š- vedinių reikšmių žr. 38 ir 39 išnašas.

⁴⁴ Priebalsines priesagas turintys apeliatyvai nurodomi iš Ambraso (1993, 124–125, 165–166; 2000, 99–100), o nepriesaginiai apeliatyvai teikiami iš LKŽ.

⁴⁵ Tačiau priebalsines priesagas turinčių vedinių papildoma reikšmė leidžia manyti dar ir kitaip: gal trumpiniai su priebalsinėmis priesagomis galėjo atsirasti iš kitų nepriesaginių vienkamienių asmenvardžių su šaknimi *dauC-*, norint naujam asmenvardžiui suteikti papildomos reikšmės.

dvikamienių pavardžių dėmenis turinčios pavardės pasiskirsčiusios nevienodai. Jų sankaupų centrai – apie Šiaulius, Kauną, Panevėžį, Kėdainius ir Šeduvą. Gana tolygus su sandu *dauC-* trumpinių kilmės pavardžių pasiskirstymas Žemaitijoje. Dar kitose Lietuvos vietovėse šio tipo vienkamienės pavardės dažniausiai koncentruojasi prie didesnių gyvenamųjų vietų: Druskininkų, Alytaus, Marijampolės, Vilkijos, Vilniaus, Žagarės. Rytų Lietuvoje ir Šiaurės Rytų Lietuvoje šio tipo pavardžių yra mažai, keletas randama uteniškių ir anykštėnų plote bei apie Vilnių ir Eišiškes⁴⁶. Remiantis šiais duomenimis galima spėti, kad tokį asmenvardžių pasiskirstymą lėmė jų pamatinių žodžių nevienodas paplitimas ir ekstralingvistinės aplinkybės.

Palyginus daugiausia paplitusių vienkamienių pavardžių, turinčių dėmenį *daug/k-*⁴⁷, ir visų dvikamienių pavardžių su sandais *daug-/dau-g-* ir *dauk-/dau-k-* (įtrauktos net ir tos, iš kurių neatsirado trumpinių) lokalizacijas nustatyta, kad šių pavardžių paplitimo arealai nėra visiškai tapatūs. Pavardės, atsiradusios iš dvikamienių asmenvardžių su sandais *daug-/dau-g-* ir *dauk-/dau-k-*⁴⁸, koncentruojasi šiaurės žemaičiuose, daug jų yra apie Kėdainius, Šiaulius, Kauną, Panevėžį, Alytų, Alvitą. Taip pat nemažai dvikamienių pavardžių su šiais sandais yra aukštaičių teritorijoje, jos paplitusios nereguliariai rytų aukštaičių tarmių plote, o į vilniškių pusę jų akivaizdžiai mažėja. Trumpinių kilmės pavardžių su sandu *daug/k-* didžiausias dažnumas yra apie Panevėžį, Šeduvą ir Šiaulius, nors žemaičių plote dvikamienių pamatinių žodžių tankis yra didesnis už šiauliškių ir panevėžiškių.

5.2. Iš anksčiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad vienkamieniams asmenvardžiams itin būdingas variantiškumas. Pastebima galūnes *-a*, *-as*, *-is*, *-ys* turinčių vienkamienių pavardžių su dėmeniu *dauC-* (tirtos tik pačios dažniausios nepriesaginės pavardės ir priebalsinių priesagų vediniai) arealinė distribucija. Vienkamienės pavardės su galūne *-is* daugiausiai yra paplitusios rytų panevėžiškių plote (Panevėžys, Biržai, Smilgiai, Naujamiestis), su *-ys* – šiauriniame šiauliškių (Šiauliai, Joniškis, Meškuičiai, Žagarė), pietų aukštaičių (Druskininkai, Merkinė, Alytus), vakarų žemaičių (Šilutė) bei kauniškių (Kaunas, Marijampolė) plotuose, su *-a* – panevėžiškių (Šeduva, Radviliškis) šiauliškių (Pašušvys, Krakės) ir netolygiai pasiskirsčiusios raseiniškių, varniškių (mažėja į šiaurę) plotuose, su *-as* – šiaurės žemaičių, varniškių,

⁴⁶ Apskaičiavus vienkamienių pavardžių su dėmeniu *dau(C)-* paplitimą nustatyta, kad daugiausiai jų yra šiauliškių 26,3 % (128), kauniškių 14,2% (69), panevėžiškių 11,8 % (57), varniškių 11,1% (54) plotuose. Kitų tarmių arealuose pavardės su *dau(C)-* pasiskirsčiusios taip: kretingiškių 9,1% (44), telšiškių 8,7 (42), pietų aukštaičių 8,3% (40), raseiniškių 5,1% (25), Klaipėdos krašto 3,1% (15), vilniškių 1,4% (7), uteniškių 0,6 % (3), anykštėnų 0,2% (1), kupiškėnų 0% (0).

⁴⁷ Šios pavardės sudaro 88% visų vienkamienių pavardžių su sandu *dau(C)-*.

⁴⁸ Įdomu, kad pavardės, atsiradusios iš senųjų dvikamienių asmenvardžių su sandu *dauk-/dau-k-*, yra susikoncentravusios telšiškių ir kretingiškių tarmėse. Kitur jų yra labai mažai.

šiauliškių (Šiauliai, Meškuičiai) panevėžiškių (Lygumai, Stačiūnai) plotuose. Anksčiau minėtuose pavardžių sankauptų centruose – Kaune ir Panevėžyje – yra paplitusios pavardės su visomis dažniausiomis (-a, -as, -is, -ys) galūnėmis.

Išvados

1. Visos vienkamienės senojo dvikamienio vardo dalį *dau(g)*- turinčios lietuvių pavardės, kurių paplitimas sutampa su pamatinių dvikamienių asmenvardžių lokalizacija, laikytinos trumpinių kilmės. Trumpinių pamatas yra dvikamieniai asmenvardžiai, turintys sandą *dau(g)*-, sietiną surieveiksmiu *daũg*, veiksmažodžiu *dáug-inti*.

2. Palyginti su kitomis baltų kalbomis, lietuvių kalboje dvikamienių ir vienkamienių asmenvardžių su dėmeniu *dau(C)*- yra daugiausia ir jie yra variantiškiausi. Lietuvių kalbos trumpiniai yra dvejopos struktūros: turintys priebalsines priesagas (su dėmenimis *daug(C)*- ir *dauk(C)*-) ir neturintys priebalsinių priesagų (su dėmenimis *dauj-*, *daum-*, *daun-*, *daus-*). Toks asmenvardžių struktūros nevienodumas gali rodyti skirtingus trumpinių ar pamatinių dvikamienių asmenvardžių chronologinius sluoksnius.

3. Iš lietuvių trumpinių su *dauC*- analizės matyti, kad keitėsi trumpinių sandara: dėl priebalsinių priesagų apeliatyvinių vedinių, dažniausiai turinčių menkinamąją reikšmę, įtakos *daug-* ir *dauk-* tipo trumpiniai buvo išplėsti priebalsinėmis priesagomis.

4. Trumpinių kilmės pavardės su dėmeniu *dauC*- dažniausiai yra atsiradusios iš dvikamienio asmenvardžio pirmojo sando, išplėsto antrojo sando priebalsiu. Tačiau neatsisakytina mintis, kad priebalsines priesagas turintys asmenvardžiai su *dauC*- galėjo atsirasti ir iš kitų vienkamienių asmenvardžių su *dauC*-, kurie integrovosi į asmenvardžių sistemą. Taip pat problema yra trumpinių su *dauk(n/š)*- pamatiniai žodžiai: neįmanoma pasakyti, ar šie trumpiniai atsirado iš dvikamienių asmenvardžių su sandu *daug-* ar *dauk-*.

5. Trumpinių ir jų pamatinių dvikamienių asmenvardžių paplitimo koncentracija nėra vienoda: daugiausiai trumpinių yra šiauliškių ir panevėžiškių plotuose. Variantiškiausias galūnes trumpinių kilmės pavardės turi Kaune ir Panevėžyje.

DIE HERKUNFT UND DIE STRUKTUR DER HYPOKORISTISCHEN FORMEN DER ZUSAMMENGESETZTEN NAMEN: LIT. *dau(C)*-

Zusammenfassung

In diesem Aufsatz wird die Herkunft und die Struktur der litauischen einstämmigen Familiennamen mit *dau(C)*- untersucht. Der Grund der einstämmigen Namen sind die zusammengesetzten Namen mit dem Stamm *dau(g)*-, der mit dem Adverb *daũg* 'viel' oder dem Verb *dáug-inti* 'vervielfältigen, multiplizieren' in Verbindung steht. Dort wird vertreten, daß das Kriterium, den einstämmigen Namen für die hypokoristische Form zu halten, tatsächlich als eine formelle lokalische Übereinstimmung der zusammengesetzten Namen mit den hypokoristischen Formen zu betrachten ist.

Bei der strukturellen Untersuchung der hypokoristischen Formen klärte sich zwei Arten der Namen auf: a) hypokoristische Formen, die mit den konsonantischen Suffixen erweitert (Die Familiennamen dieser Art haben die Stämme mit *daug(C)*- und *dauk(C)*-); b) hypokoristische Formen, die mit keinen konsonantischen Suffixen erweitert (Die Familiennamen dieser Art haben die Stämme mit *dauj*-, *daum*-, *daun*-, *dau*s-). Die mit konsonantischen Suffixen erweiterten Appellativa, die am häufigsten die verneinende Konnotation haben, waren den Grund der weiteren Entwicklung der hypokoristischen Formen: die mit den konsonantischen Suffixen erweiterten hypokoristischen Formen entstanden wegen des Einflusses dieser Appellativa.

LITERATŪRA

- Ambrazas S., 1993, *Daiktavardžių darybos raida*, Vilnius.
- Ambrazas S., 2000, *Daiktavardžių darybos raida*, II, Vilnius.
- Balode L., 2001, *Lietuviešu cilmes personvārdi latviešu antroponimiskajā sistēmā*, – *Baltu filoloģija*, X, 9–20.
- Blese E., 1929, *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas: Vecākie personu vārdi un uzvārdi*, 13.–16. gs., Rīga.
- Būga K., 1958, *Rinkiniai raštai*, I, Vilnius.
- Būga K., 1961, *Rinkiniai raštai*, III, Vilnius.
- Butkus A., 1995, *Lietuvių pravardės*, Kaunas.
- Jonikas P., 1973, *Lietuvos studentų pavardės XV–XVIII a. Europos universitetuose*, – *Lituanistikos darbai*, III, 201–216.
- Jonikas P., 1991, *Asmenvardžiai ir vietovardžiai*, – *Lietuvių enciklopedija*, XV, Vilnius, 555–571.
- Jurkėnas, 1964 – Ю. Юркенас, *Морфологические типы древних литовских сложных имен*, – *Kalbotyra*, XIII, 57–65.
- Jurkėnas, 1966 – Ю. Юркенас, *Древние сложные имена в письменных памятниках Великого княжества Литовского (disertacijos rankraštis)*, Vilnius.
- Jurkėnas 1971 – Ю. Юркенас, *О древних трехчленных антропонимах балтийского происхождения, засвидетельствованных в старобелорусских письменных памятниках*, – *Kalbotyra*, XXII (2), 41–49.
- Kiškienė G., 1985, *Dėl XVIII a. Prūsijos lietuvių moterų pavardžių*, – *Baltistica*, XXI (1), 37–42.

- Kuzavinis K., B. Savukynas, 1994, Lietuvių vardų kilmės žodynas, Vilnius.
- Kuzнецов, 1896 – Ю. Кузнецов, Древние двуосновные личные имена у литовцев, их состав и происхождение. Статья первая = Alte zweistämmige Personennamen der Litauer, Живая старина, Jahrg. VI [1896], I, 32–50.
- LKDŽ – V. Žilinskienė, Lietuvių kalbos dažninis žodynas, Vilnius, 1990.
- LKG – Lietuvių kalbos gramatika, I, Vilnius, 1965.
- LPŽ – Lietuvių pavardžių žodynas, I, II, Vilnius, 1985, 1989.
- Leskien A., 1909, Litauische Personennamen, – Indogermanische Forschungen, XXVI, 325–352.
- Leskien A., 1911, Zu den litauischen Personennamen, – Indogermanische Forschungen, XXVIII, 390–396.
- Maciejauskienė V., 1975, Lietuvių pavardžių formavimasis XVI a. II pusėje, – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 3(52), 143–152.
- Maciejauskienė V., 1977, Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a., – Lietuvių kalbotyros klausimai, XVII, 159–168.
- Maciejauskienė V., 1977a, Lietuvių pavardžių formavimasis XVII a., – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 1(58), 115–124.
- Maciejauskienė V., 1983, Lietuvių antroponiminė sistema iki XVI a., – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 3(84), 122–130.
- Maciejauskienė V., 1987, Lietuvių antroponiminė sistema XVIII a., – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A, 1(98), 85–94.
- Maciejauskienė V., 1991, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a., Vilnius.
- Maciejauskienė V., 1994, Dėl kai kurių pavardžių lyčių bei jų etimologijų, Baltistica, XXIX (2), 195–206.
- Maciejauskienė V., 1997, Vienkamieniai lietuviškos kilmės vardai XVI amžiuje, – Darbai ir dienos, 4(13), 112–134.
- Maciejauskienė V., 1999, Moterų įvardijimas XIX a. istorijos šaltiniuose, – Acta Linguistica Lithuanica, XLI, 108–144.
- Maciejauskienė V., 2001, Dėl lietuvių pavardžių vertinimo darybos požiūriu, – Acta Linguistica Lithuanica, XLIV, 167–189.
- Mažiulis V., 1998, Dėl pavardės *Daukšà*, – Baltistica, XXXIII(2), 154.
- Mažiulis V., 1999, Dėl lie. *Daukšà* kilmės, – Tarptautinė konferencija „Mikalojus Daukša ir jo laiko kultūros kontekstas“. Programa ir pranešimų tezės, 1999 spalio 21–22 d., Vilnius, 30.
- Milewski T., 1969, Indoeuropejskie imiona osobowe, Wrocław etc.
- Otrębski J., 1955, (nekrologas) Nina Borowska, – Lingua Posnaniensis, V, 241–250.
- Otrębski J., 1959, Jagiełło, – Rakstu krājums veltījums [...] Jānim Endzelīnam..., Rīga, 211–214.
- Plāķis J., 1936, Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. 1 d. Kurzemes vārdi, – Latvijas Universitātes Raksti (Filol. un filoz. fak. sēr.), IV 1.
- Ragauskaitė A., 1999, XVI a. II pusės Kauno miestiečių lietuviškos kilmės asmenvardžiai, – Acta Linguistica Lithuanica, XLI, 145–158.
- Ragauskaitė A., 2000, XVII a. pirmos pusės Kauno miestiečių asmenvardžių kilmė, – Acta Linguistica Lithuanica, XLIII, 93–100.
- Ramonienė M., 1987, Литовские фамилии конца XVIII в. (disertacijos rankraštis), Vilnius.
- Razmukaitė M., 1999, Priesaginiai oikonimai iš asmenvardžių ir apeliatyvinių asmenų pavadinimų, – Acta Linguistica Lithuanica, XLI, 159–200.
- Salys A., 1983, Apie mūsų vardus ir pavardes, – A. Salys, Raštai, II, Roma, 11–26.

- Salys A., 1983a, Mūsų lietuviškieji vardai, – A. Salys, Raštai, II, Roma, 267–284.
- Siliņš K., 1990, Latviešu personvārdu vārdnīca, Rīga.
- Skardžius P., 1996, Rinktiniai raštai, I, Vilnius.
- Skardžius P., 1998, Rinktiniai raštai, IV, Vilnius.
- Staltmane, 1981 – В. Э. Сталтмане, Латышская антропонимия. Фамилии, Москва.
- Trautmann R., 1925, Die altpreussische Personennamen, Göttingen.
- Urbutis V., 1978, Žodžių darybos teorija, Vilnius.
- Urbutis V., 1991, „Pono“ ir „draugo“ netekus, – Mokslas ir gyvenimas, 6, 28–29.
- Vanagas A. 1979, (rec.) Z. Zinkevičius, Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje, – Baltistica, XV (1), 75–79.
- Zinkevičius Z., 1977, Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje, Vilnius.
- Zinkevičius Z., 1988, (rec.) Lietuvių pavardžių žodynas, I, – Baltistica, XXIV (1), 94–105.
- Zinkevičius Z., 1994, (rec.) Lietuvių kalbotyros klausimai XXXII (Baltų onomastikos tyrinėjimai), – Baltistica, XXIX (2), 217–220.
- Zinkevičius Z., 1994a, (rec.) V. Maciejauskienė, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a., – Baltistica, XXVIII (2), 129–130.